

Nr 4.

Ankom till Riksdagens kansli den 11 mars 1912 kl. 3 e. m.

Konstitutionsutskottets memorial, i anledning af olika meningar mellan kamrarna, till hvilket utskott väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående expropriation i vissa fall af torp och andra lägenheter å rekognitions-hemman m. m. bör hänvisas.

Närvarande: herrar Bonde, Branting *), Trygger, Hagström, Clason, Bellinder, Hellberg, K. J. Ekman, von Geijer, Mannheimer, Wavrinsky *), von Mentzer *), Jansson i Djursåtra *), Nyström, Edén *), Larsson i Västerås *), Magnusson *), Larsson i Säby, Karlsson i Fjäl *) och Kropp.

*) Ej närvarande vid memorialets justering.

Uti en inom Andra kammaren väckt motion (nr 207) hafva herrar Carl Lindhagen, E. A. Leksell, Fabian Månsson, Aug. Sävström, Ernst Lindley, Per Norin, Wilh. Edbom och Rob. Karlsson hemställt, att »Riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om framläggande af ett förslag

1:o) till expropriation i skäligen fall af torp och andra lägenheter å rekognitions-hemman mot ersättning af hvad på torpet eller lägenheten belöper af den skatteköpeskilling, som på sin tid erlades för hela hemmanet.

2:o) till en lagstiftning, hvarigenom, innan expropriationsåtgärder kunnat genomföras, åborna på dessa torp och lägenheter tillerkännas samma rätt att sitta odrifna som tillkommer åbo på under bruk skatteköpt hemman.»

Sedan denna motion blifvit af Andra kammaren hänvisad till lagutskottet, men lagutskottet, på sätt af dess memorial nr 3 inhämtas

Bihang till Riksdagens protokoll 1912. 5 saml. 4 häft. (Nr 4.)

— under anförande af att motionen anginge ett ärende, som syntes utskottet icke böra tillhöra dess behandling — hemställt, att ifrågasvarande motion måtte till Riksdagens Andra kammare återlämnas, så har, enligt hvad särskilda från kamrarna ankomna protokollsutdrag för den 5 februari gifva vid handen, Första kammaren afslagit, hvad utskottet i detta memorial hemställt, men Andra kammaren med bifall till utskottets hemställan beslutit hänvisa ifrågasvarande motion till behandling af jordbruksutskottet.

Då sålunda olika meningar mellan kamrarna uppstått, till hvilket utskott motionen i fråga bör hänvisas, åligger det, jämlikt § 38 mom. 4 riksdagsordningen, konstitutionsutskottet att med Riksdagens rätt därom besluta.

Förevarande motion afser, såsom framgår af motionärernas ofvan återgifna hemställan, dels en förändring i expropriationslagstiftningen i så måtto, att den skulle komma att gälla äfven till förmån för innehafvare af torp och lägenheter å rekognitionshemman, dels ock lagstiftningsåtgärder, afsedda att bereda dessa en mera betryggad nyttjanderätt af sådana torp och lägenheter. Då motionen sålunda berör vissa lagstiftningsfrågor, måste det vara beroende på dessa frågors innebörd, huruvida de skola hänvisas till förberedande behandling af jordbruks- eller lagutskottet.

I enlighet med § 43 mom. 2 riksdagsordningen åligger det jordbruksutskottet att meddela utlåtanden och afgifva förslag i anledning af alla från kamrarna dit hänvisade frågor, som angå stiftande, ändring, förklaring eller upphäfvande af lagar och författningar rörande hushållningen med allmänna och enskilda skogar, om jakt och fiske, om vattenrättsförhållanden, om skatteköp, afvittringar, skiften och jordstyckningar samt därmed sammanhängande ämnen, så ock angående vägar och skjutsväsende. Lagutskottet åter skall i enlighet med § 42 mom. 1 riksdagsordningen meddela utlåtanden och afgifva förslag i anledning af de, såsom icke tillhörande annat utskotts behandling, från kamrarna dit hänvisade frågor om stiftande, ändring, förklaring eller upphäfvande af civil-, kriminal- och kyrkolag, likasom ock af andra lagar och författningar, som stiftas af Konung och Riksdag samfällt. Här af framgår, att den föreliggande motionen måste tillhöra lagutskottets verksamhetsområde, såvida densamma icke befinnes angå något af de ämnen, som det enligt i riksdagsordningen bestämda, här ofvan angifna grunder tillkommer jordbruksutskottet att förberedande behandla.

Utskottet anser sig först och främst böra erinra därom, att en annan af herr Lindhagen m. fl. vid innevarande års riksdag väckt

motion, hvari bland annat hemställes, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till lagstiftningsåtgärder i ändamål att för jordbrukets upprätthållande och brukarnes frigörelse i erforderliga fall och under för framtiden betryggande villkor åstadkomma aflösning, ytterst genom expropriation, af torparens och deras vederlikars jordbruk på enskilda domäner, utan någon tvekan blifvit af lagutskottet mottagen till behandling. Om således ingen invändning finnes att anföra däremot, att en fråga af denna beskaffenhet, nämligen afseende lagstiftningsåtgärder för att möjliggöra expropriation af torparens jordbruk på enskilda domäner, ostridigt anses tillhöra lagutskottets handläggning, måste afgörandet af det nu till konstitutionsutskottet hänskjutna ärendet eller till hvilket utskott den förevarande motionen skall hänvisas i främsta rummet blifva beroende på det förhållandet, huruvida rekognitionshemman skola betraktas såsom enskild egendom eller ej.

Dessa hemmans rättsliga ställning reglerades i vissa afseenden genom den kungl. förordningen den 22 december 1898, i hvilken det stadgas, att hvad i särskilda författningar finnes i fråga om skatteköp af s. k. rekognitionshemman föreskrifvet därom, att hemmanen alltid skola vara oskiljaktiga från de bruk, hvarunder de lyda, skall upphöra att gälla. Ifrågavarande förordning var föranledd af 1898 års Riksdags skrifvelse, och tillåter sig utskottet återgifva densamma såsom belysande för frågan om rekognitionshemmanens rättsliga ställning:

»Inom Riksdagen hafva väckts motioner, däri yrkats, det Riksdagen måtte för sin del besluta, att hvad som vid skatteköp af s. k. rekognitionshemman stadgats därom, »att hemmanen alltid skola vara oskiljaktiga från de bruk, hvarunder de lyda», skulle upphöra att gälla, samt under förutsättning af bifall till nämnda förslag att § 30 af lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring den 27 juni 1896 måtte erhålla följande förändrade lydelse:

»Genom denna lag göres ej ändring i hvad om lotshemman af krono- och skattenatur är särskildt stadgad.»

Till stöd för förstnämnda yrkande har anförts, bland annat, följande:

Från äldre tider hade kronan tillhöriga skogar blifvit anslagna till vissa bruk och bergverk att af dem nyttjas emot årlig afgift eller rekognition. Vid 1809—1810 årens riksdag beslöts, att dessa så kallade rekognitionsskogar skulle indelas till hemman och, i den mån de befunnes för bruken behöfliga, till bruksägarne till skatte försäljas. Närmare bestämmelser härom meddelades i kungl. kungörelsen den 4 februari 1811, och stadgades däri, bland annat, att i de skattebref, som kammarkollegium hade att å de försälda hemmanen utfärda, skulle intagas

förbehåll, att hemmanen alltid skulle blifva oskiljaktiga från de bruk, hvarunder de lydde. Sedermera utfärdades rörande skatteköp af ifrågavarande hemman flera författningar, hvilka alla i afseende å berörda förbehåll hänvisade till 1811 års kungörelse.

Mot en inom Riksdagen vid ett föregående tillfälle uttalad åsikt, att ifrågavarande skatteköp medfört oskäligt stor fördel för köparne, har motionären ansett åtskilligt vara att invända. Utaf en tryckt uppsats i ämnet (»Om skatteköpta rekognitionshemman, utredning med hänsyn till ifrågasatt återvinningstalan») inhämtades, att i själfva verket afsikten med Riksdagens beslut om försäljningen varit, att staten däri-genom skulle få ökade inkomster, och att bruksägarna varit ganska ovilliga att medverka till realisationen. Sedan staten afhändt sig äganderätten till dessa hemman, syntes de i allt fall böra åtnjuta samma friheter och förmåner som öfriga skattesålda kronohemman.

Huru härmed än månde förhålla sig, hade det emellertid numera visat sig, att ett inom Riksdagen gjordt antagande, det staten skulle, i fall af bruks nedläggande eller hemmans skiljande från bruk, äga återvinningsrätt, varit felaktig. Sedan talan å kronans vägnar väckts mot åtskilliga ägare af rekognitionshemman med påstående, att hemmanen på någon af nyss nämnda grunder skulle återfalla till kronan, hade nämligen högsta domstolen genom en följd af domar den 8 juni 1897 förklarad, att återvinningsrätt i sådana fall icke ägde rum, och förty ogillat kronans talan.

Häri-genom hade frågan om bibehållande af ifrågavarande förbehåll fått en helt annan innebörd. Då det genom högsta domstolens beslut vore konstateradt, att *kronan* icke hade någon återvinningsrätt till hemmanen, hade den ur synpunkten af kronans fiskaliska intresse anförda grund för sagda förbehålls bibehållande alldeles bortfallit. Enligt hvad den ofvan oförmälda utredningen gifve vid handen, hade samma förbehåll icke heller af sådan hänsyn tillkommit, utan skulle afsikten därmed allenast varit att, i enlighet med den tidens näringspolitiska åsikter, sörja för, att hvarje bruk skulle hafva tillräckligt med skog i förhållande till den kvantitet järn eller andra produkter, som, enligt de för bruket gällande privilegier, finge där tillverkas. Sedan numera fullständig frihet införts i afseende å bergshandteringen, kunde det naturligtvis icke vara skäl att ur denna synpunkt bibehålla ifrågavarande inskränkning.

Vid nu anförda förhållanden syntes numera intet med fog kunna invändas mot, att dessa hemman i förevarande hänseende likställdes med öfriga under enskild äganderätt varande hemman. Det skulle visserligen

kunna ifrågasättas, huruvida icke omförmälda inskränkning borde anses redan hafva bortfallit genom de angående bergshandteringens frigörande nu gällande författningar, men då förbehållet förutsatts såsom giltigt i den år 1896 utkomna lagen angående hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring, syntes trygghet icke förefinnas, att icke samma förbehåll kunde komma att anses fortfarande tillämpligt och sålunda kunna af någon bruksägare användas för att söka återvinna från bruket såldt hemman af ifrågavarande art.

Det syntes därför nu vara skäl att, till undvikande af den rättsosäkerhet, som däraf vållades, och de kostsamma rättegångar, som däraf kunde föranledas, meddela uttryckligt stadgande därom, att förbehållet skulle vara utan verkan.

Riksdagen har i likhet med motionären funnit, att då, i händelse bruksrörelsen blifvit nedlagd vid bruk, under hvilket rekognitionshemman lyder, eller om rekognitionshemman kommit i annans ägo än bruksägarens, kronan numera anses icke äga återvinningsrätt till hemmanet, och ifrågavarande bestämmelse om hemmanens oskiljaktighet från bruken sålunda i detta hänseende icke äger någon betydelse, samma bestämmelse bör upphöra att äfven i öfriga afseenden äga giltighet, helst bibehållande af en sådan bestämmelse kan genom den rådande osäkerheten angående äganderätten till rekognitionshemman framkalla anspråk och förvecklingar af flera slag. Riksdagen har därför velat bifalla motionärens förslag i denna del, hvaraf torde följä, att lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring bör blifva gällande äfven i fråga om förevarande rekognitionshemman.

Riksdagen får alltså anmäla, att Riksdagen för sin del beslutit, att hvad som i fråga om skatteköp af s. k. rekognitionshemman stadgats därom, »att hemmanen alltid skola vara oskiljaktiga från de bruk, hvarunder de lyda», skall upphöra att gälla; samt att 30 § af lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring den 27 juni 1896 må erhålla följande förändrade lydelse:

Genom denna lag göres ej ändring i hvad om lotshemman af krono- eller skattenatur är särskildt stadgad.»

Då alltså genom här åberopade 1898 års förordning rekognitions-hemmanen tillerkänts samma rättsliga ställning som till exempel vanliga skatteköpta kronohemman, måste de otvifvelaktigt äfven vara föremål för full enskild äganderätt, och sålunda också frågan om expropriation af torp och lägenheter å dessa rekognitionshemman tillkomma lagutskottets behandling af alldeles samma skäl som den till detsamma redan hänvisade frågan om liknande expropriation på andra enskilda domäner.

På samma grunder måste äfvenledes hvad herr Lindhagen m. fl. uti andra punkten af förevarande motion hemställt, eller att Riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om förslag till lagstiftning för att, innan expropriationsåtgärder kunnat genomföras, tillerkänna åbor på ifrågasvarande torp och lägenheter samma rätt att sitta odrifna, som tillkommer åbo på under bruk skatteköpta hemman, tillkomma lagutskottets handläggning, då ju detta måste anses vara en fråga angående den ställning, som tillkommer nyttjanderättsinnehafvare å enskild egendom.

Utskottet har visserligen ingalunda förbiset, att vid 1911 års riksdag jordbruksutskottet haft att handlägga frågor, hvilka, med beaktande af hvad här ofvan anförts, kunna synas hafva bort blifva till lagutskottet hänvisade, men utan att anse sig behöfva ingå på granskning af de skäl, som härvid kunnat vara medverkande, finner utskottet ett sådant förhållande ej på något sätt kunna åberopas såsom stöd för att man i år ej skulle söka att noga följa riksdagsordningens föreskrifter, särskildt sedan uppmärksamheten blifvit fästad vid den nu föreliggande frågans rätta innebörd.

På grund af hvad sålunda anförts, har konstitutionsutskottet funnit

herr Lindhagens m. fl. ifrågasvarande motion vara af beskaffenhet att höra till lagutskottet;

hvilket utskottet får för Riksdagen tillkännagifva.

Stockholm den 11 mars 1912.

På utskottets vägnar:

CARL CARLSON BONDE.

Reservation:

af herr *Branting*.